

ПЕРЕДМОВА

Переорієнтація сучасної освіти з трансляції певної суми знань на створення умов для оволодіння комплексом компетентностей, спрямованих на розвиток та набуття особистістю якісних здатностей, її можливості творчо й практично застосовувати здобуті знання у реаліях життя тощо, є однією із засадничих ідей реформи сучасної української освіти. Серед низки компетентностей, покликаних розвивати сучасні освітні заклади, суттєву роль у молодій людині відіграють фахові (предметні) компетентності. Зокрема, історична освіта спрямована на формування просторової, хронологічної, інформаційної, мовної, логічної, герменевтичної, аксіологічної тощо компетентностей. Завдання зовнішнього незалежного оцінювання передбачають перевірку рівня сформованості в абітурієнтів низки історичних компетентностей.

Зміст цього посібника містить низку тестових завдань на визначення рівня сформованості в абітурієнтів певних предметних умінь та фахових компетентностей, а саме: давати визначення історичних понять і термінів, розпізнавати й описувати історично-культурні пам'ятки, відбирати факти, пов'язані з характеристикою історичних осіб, визначати хронологічні межі та встановлювати відповідності між явищами, процесами, періодами, усвідомлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями і процесами, зумовлені просторовим розташуванням об'єктів тощо. Значущим, з огляду на компетентнісну зорієнтованість історичної освіти, є використання в посібнику завдань, що передбачають роботу з текстовими та візуальними джерелами.

Варто зазначити, що виконання завдань на визначення рівня сформованості низки предметних компетентностей є другим етапом підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. Доцільно виконувати завдання такого типу після того, як абітурієнт вивчить чи повторить програмний матеріал і закріпить знання, набуті під час виконання тестів тематичного контролю, які містяться у першій книзі цього комплексу.

Наступним етапом підготовки до зовнішнього тестування є розв'язування низки тренувальних тестів, складених у форматі ЗНО та ДПА. Вони охоплюють увесь програмний матеріал з історії України й чітко складені за вимогами до тестів такого типу. Їхнє виконання дає можливість ознайомити абітурієнтів із типовими конструкціями тестів, зрозуміти їх структуру й належно підготуватися до виконання тестових завдань зовнішнього незалежного оцінювання.

Збірник має універсальний характер і може також використовуватися педагогами для поурочної роботи, складання завдань на уроки узагальнення знань.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Запровадження у систему української освіти зовнішнього незалежного оцінювання є своєрідною реакцією суспільства на потребу визначити об'єктивний рівень знань і надати можливість вищим навчальним закладам обирати найкращих абітурієнтів. Зрозуміло, що в абітурієнтів під час підготовки до ЗНО виникає низка труднощів. Вони стосуються особливостей засвоєння та систематизації програмного матеріалу й організації процесу підготовки до тестової роботи. Форми й методи роботи кожен обирає для себе сам, але загалом ретельна підготовка потребує значних зусиль та часу. Суттєву роль у підготовці відіграє тренування у виконанні тестових завдань. Це дає можливість ознайомитися з типовими конструкціями тестів, зрозуміти їхню структуру й алгоритм розв'язування. Тренування у виконанні тестів дає змогу не лише повторити й систематизувати теоретичний матеріал, а й сприяє розвитку інтуїції. Інтуїція — це робота підсвідомості, що здатна автоматично спрацювати у відповідальний момент й актуалізувати у свідомості необхідні знання.

Під час виконання тестових завдань доцільно звернути увагу на такі поради:

- «пробіжіть очима» весь текст, щоб з'ясувати тип та структуру завдання;
- уважно прочитайте запитання до кінця й зрозумійте його зміст (характерна помилка під час тестування — недочитавши до кінця, за першими словами визначають відповідь і квапляться її записати), поспіх завжди призводить до прикрих помилок у відповідях;
- відповідайте на запитання лише після того, як уважно прочитали та зрозуміли його зміст;
- при виконанні тестів слід думати лише про поточне завдання;
- якщо не знаєте відповіді на запитання чи не впевнені, пропустіть його й відзначте, щоб потім до нього повернутися;
- якщо не впевнені у своєму варіанті відповіді, поміркуюте над іншими запропонованими варіантами, співставляючи їх зі змістом завдання. Можливо, інші історичні знання дадуть змогу виключити неправильні, на вашу думку, відповіді та допоможуть прийняти остаточне рішення. Використовуйте навіть часткову інформацію на користь вашого вибору. Оскільки завдання мають чотири варіанти відповіді, то ймовірність вгадати правильну відповідь становить 25 %. Ця ймовірність зростає, якщо один із варіантів ви вже без сумнівів виключили як неправильний;
- розплануйте час виконання тесту таким чином, щоб мати можливість повернутися до складних запитань, які ви спочатку пропустили;
- якщо не вдалося упродовж відведеного часу відповісти на запитання, можна покласти на свою інтуїцію й вказати найвірогідніший, на вашу думку, варіант відповіді.

Загалом, тестові завдання орієнтовані на перевірку засвоєння змісту, охоплюють стрижневі лінії курсу історії України та рівень оволодіння предметними вміннями та компетентностями. Тому необхідно спрямовувати зусилля на навчання оперуванню знаннями, а не лише накопичувати знання.

ПАМ'ЯТКА РОБОТИ З ТЕКСТОМ ПІДРУЧНИКА

1. Перед тим, як узятися за текст, перегляньте зміст й ознайомтеся з його структурою. Досить часто у книжках основні думки та ідеї тексту стисло описано на початку розділу, тож ознайомившись із ними, можна визначити, на що першочергово потрібно звернути увагу.
2. Запам'ятовувати великі обсяги даних складно, тому краще тезово фіксувати найважливіші моменти. Їх зручно буде переглянути під час повторення інформації.
3. Ніколи не вважайте інформацію залегкою. Коли натрапляєте на таку інформацію, ви думаєте, що на неї не варто звертати увагу, тому що вона й так запам'ятається. Проте це відчуття оманливе. Як правило, у таких випадках інформація проходить повз людину. Навіть щоб запам'ятати найпростіше, треба уважно прочитати й повторити.
4. Занурення у книжку — це ключ до гарного запам'ятовування прочитаного, адже ніщо не відволікає від сприйняття інформації. Потрібно зробити книжку своєю реальністю, і тоді буде легше згадати, про що у ній йшлося.
5. Коли ви дуже чимось вражені — картиною, ідеями, звуком — імовірність запам'ятати зростає. Тому необхідно під час читання посилювати враження від тексту. Можна припинити читати й подумати про якусь сцену з книжки, уявити себе героєм роману, пов'язати інформацію зі своїми почуттями.
6. Поєднання різних видів пам'яті — зорової, слухової, тактильної тощо — сприяє кращому запам'ятовуванню нової інформації. Тому під час вивчення матеріалу бажано його занотовувати, наспівувати, переповідати. Можна малювати схеми, таблиці — як вам зручно.
7. Перед тим, як почати читати, потрібно чітко визначити, яку інформацію ви хочете почерпнути, це не дозволить мозку проігнорувати щось важливе.
8. Ще одна порада — читати не кожне слово окремо, а одразу фразами. Це не тільки збільшить швидкість читання, а й дасть змогу цілісно сприймати інформацію, завдяки чому прочитане залишиться у пам'яті.
9. Більшість нової інформації для людини насправді не є новою, вона базується на вже відомих знаннях. Тому якщо пов'язати те, про що читаєте, з чимось уже відомим, імовірність запам'ятати значно зростає. Також ці зв'язки допо-

магають мозку не лише краще запам'ятовувати, а й швидше згадувати нові знання за потреби.

10. Змусьте себе пригадувати вивчене. Якщо прочитати уважно книжку, здається, все запам'ятали і вивчили, але закривши її, нічого не можете пригадати. У такому разі змусьте себе згадати прочитане. Наприклад, напишіть на окремих аркушах запитання, витягуйте їх по черзі й давайте відповіді. Так можна визначити «білі плями» у знаннях і перечитати потрібні уривки.
11. Повторюйте прочитане. Якщо прочитати текст 10 разів, безперечно, з нього запам'ятається набагато більше інформації. Проте велику за обсягом книжку не будете перечитувати 10 разів. Для цього можна виділити головні моменти і повторювати лише їх.
12. Навчайте когось. Якщо не вдається змусити себе пригадати інформацію, спробуйте її розповісти комусь іншому та перевірте, як людина засвоїла її. Це дасть змогу подумки повторити матеріал, а також підготуватися до відповіді на подібні запитання.
13. Обов'язково часто читайте. Це тренуватиме мозок, і запам'ятовувати нову інформацію ставатиме дедалі легше. Крім того, потрібен повноцінний сон, бо сонна людина не може сконцентрувати увагу на читанні, слова проходять повз неї і не залишаються у пам'яті.

ПАМ'ЯТКА РОБОТИ З ІСТОРИЧНОЮ КАРТОЮ

В умовах компетентнісно зорієнтованого навчання історії формування просторової компетентності набуває важливого значення. Варто наголосити, що основу просторової компетентності та картографічних навичок складають уміння, спрямовані на розуміння динаміки історичних подій і процесів у просторі, акцентування уваги на історико-географічних знаннях про об'єкти минулого, усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків та значення подій, явищ і процесів, зумовлених просторовим розташуванням об'єктів.

1. Необхідно враховувати ту обставину, що історична карта є повноцінним джерелом історичної інформації. Вона поєднує часові й просторові параметри подій, указує на статистичні складові історичного процесу, пов'язує образи та уявлення, що виникають в результаті роботи з навчальним текстом, із просторовим сприйняттям певної історичної реальності.
2. Прочитайте назву карти.
3. Обов'язково зверніть увагу на легенду карти. Зазвичай, це таблиця у нижній її частині, що містить умовні позначення. Ознайомтеся з кожною умовною позначкою легенди, прочитайте та проаналізуйте їх.

4. Знайдіть на карті саме ті умовні позначення, які необхідні під час розгляду конкретного питання.
5. Порівняйте здобуту інформацію з текстовими матеріалами підручника.
6. Визначте й узагальніть подану на картосхемі інформацію з позиції поставленого до неї запитання.
7. Установіть відповідність отриманої інформації з картосхеми кожному запропонованому варіанту відповіді.

ПАМ'ЯТКА ВИВЧЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ДАТ

Специфічною є хронологічна компетентність. Вона передбачає правильне віднесення історичних подій до певного хронологічного відтинку, об'єктивне визначення послідовності й синхронності подій, визначення хронологічних меж соціально-економічних і політичних подій, установлення відповідності між явищами, процесами, подіями та періодами, епохами тощо. Хронологічна компетентність є ключовою умовою розуміння історії, засвоєння загальної картини історичного розвитку.

1. Запам'ятати абсолютно усі дати можуть лише люди, які роками займаються вивченням історії. Тому не хапайтеся за усі дати, зазначені у підручнику.
2. Найшвидшим варіантом вивчення великої кількості історичних дат стане ваша послідовність. Перш за все визначте потрібний вам історичний проміжок часу, а потім будуйте усі дати у хронологічному порядку. Далі перегляньте складений перелік і викресліть незначні події, дріб'язкові повстання, битви тощо.
3. Оскільки вивчення нового матеріалу — це кумулятивний, накопичувальний процес, відштовхуйтеся від того, що ви вже знаєте. Кожна порція, кожен шар інформації повинен поміститися, образно кажучи, на окремій полиці у вашому мозку. Ви зможете запам'ятати більше, якщо будете знати, як різні фрагменти інформації пов'язані між собою.
4. У разі, якщо ви бажаєте запам'ятати дати народження людей, не намагайтеся їх вивчити напам'ять. Дату народження історичної особи можна пов'язати з датами народження чи життя близьких вам людей. Таке сприйняття інформації залишиться у пам'яті на довгий час.
5. Якщо потрібно вивчити кілька дат певної військової кампанії, то можна скористатися таким підходом. насамперед, вивчіть повні дати початку та закінчення військових дій, потім дати у вигляді місця й року основних битв. Не намагайтеся запам'ятати всі дати спіль, достатньо знання однієї чи двох, що мають суттєве значення в історії.

6. Важче запам'ятовувати історичні дати, якщо під час проходження матеріалу учень самовпевнено вважав, що вивчить їх потім, тобто не звернув належної уваги.
7. Запам'ятовувати дати буде значно легше, якщо пов'язувати їх з подіями, тезово фіксуючи найважливіші моменти.
8. Якщо вам властиве образне мислення, то постарайтеся подумки пов'язати кожен дату з певною характерною історичною подією, добрати асоціацію, приклад.
9. Буде корисним і метод карток. Під час підготовки зробіть однакові за розміром картки. Їхня кількість залежить від кількості дат. На одній стороні картки запишіть дату, на іншій подію. Розкладіть картки. Погляньте на картку, проговоріть дату, переверніть картку, промовте подію, запам'ятайте. Так до тих пір, поки не перевернете всі картки подією вгору. Потім навпаки — проговоріть подію, переверніть картку, поки не досягнете досконалості.

ПАМ'ЯТКА РОБОТИ З ІСТОРИЧНИМИ ДОКУМЕНТАМИ

Уміння працювати з історичними джерелами є одним із засадничих умінь абітурієнта, яке формується упродовж тривалого часу занять з історії. З огляду на цю обставину, в тестових завданнях міститься низка варіантів із перевірки рівня сформованості цієї компетентності. Так, писемні історичні джерела використовуються у завданнях із вибором однієї правильної відповіді, завданнях на з'ясування імен історичних діячів, процесів, явищ, подій тощо. Їх використовують у завданнях на встановлення хронологічної послідовності подій та встановлення відповідності.

1. Уважно прочитайте текст історичного джерела, документа.
2. Визначте причину, з якої складено текст документу (джерело), і хто його склав.
3. Установіть дату появи цього джерела.
4. Поміркуйте, як можна охарактеризувати той історичний період, коли було складено документ (джерело). Що ви про нього знаєте?
5. Визначте, про яку конкретну історичну особу або подію йдеться у тексті джерела. Скільки часу відокремлює саму подію чи особистість від часу їхнього опису?
6. Поміркуйте, наскільки правдиво у джерелі висвітлено історичні події. Спробуйте довести свої міркування. Знайдіть у тексті ті місця, що допоможуть аргументувати вашу думку.
7. Визначте, що є нереальним у тексті джерела. З якою метою, на ваш погляд, автор (автори) вдався до вигадки?
8. Визначте, на які міркування наштовхує вас зміст цього джерела.

9. З'ясуйте, що потрібно ідентифікувати: саме джерело, описану в ньому подію чи рік, коли вона відбулася, тощо.
10. У тексті джерела знайдіть слова, висловлювання (ключові слова), які дадуть змогу впізнати предмет ідентифікації.
11. Поміркуйте, які висновки зі своїх міркувань ви можете зробити.

ПАМ'ЯТКА РОБОТИ З ВІЗУАЛЬНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ

Розпізнавати історико-культурні пам'ятки, описувати їх, визначати архітектурно-стильові та мистецько-стильові відмінності пам'яток різних періодів історії України, розпізнавати історичних діячів за живописними портретами, фотографіями тощо є роботою з візуальними джерелами. Вони є не лише ілюстраціями до завдань, а й самостійним джерелом, що надає необхідну інформацію для виконання тестових завдань.

1. З'ясуйте, що від вас вимагається визначити за джерелом (персонажа, подію, рік події, зміст, суть тощо).
2. Поміркуйте, які персонажі, предмети, речі, зображені на фото чи плакаті, пов'язані зі змістом самого тестового завдання.
3. Визначте, чи є на фото чи плакаті якась текстова інформація, що дає змогу виконати завдання.
4. Узагальніть усі максимально можливі ознаки візуального джерела й інформацію до нього, оберіть один із запропонованих варіантів відповіді на завдання.
5. Зверніть увагу, що серед візуальних джерел є карикатури. Історична цінність карикатур полягає у тому, що вони дають змогу отримати уявлення про думки та настрої людей у певний час. Карикатури коротко подають або узагальнюють суть проблеми. Однак слід пам'ятати, що карикатурист передбачає повну поінформованість про події, явища, людей, зображених на карикатурі. Тому використання карикатури часто потребує володіння додатковими історичними знаннями. Карикатурист є необ'єктивним і відверто не прагне подати різні позиції, оскільки висловлює лише своє бачення проблеми. За допомогою художніх засобів він створює позитивне чи негативне враження, нерідко спираючись на певні стереотипи. Тому варто звертати увагу на правила інтерпретації й аналізу карикатури. Зокрема, з'ясувати якій події чи явищу присвячена карикатура, які речі й предмети на ній відображено, яке ставлення карикатуриста до зображених персонажів тощо.

Щоб навчання було успішним, відведіть для нього час найвищої активності — для когось це вечірні години, хтось починає продуктивно працювати в обід, а комусь найпростіше вчитися зранку. Визначте найзручніший час, використовуйте його регулярно, щоб організм звик до отримання інформації у певний час.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

1. Перші люди на території України з'явилися близько 1 млн років тому:
 А так   Б ні
2. Рубило та загострена палиця – знаряддя праці доби мезоліту:
 А так   Б ні
3. Кроманьйонців називали вмілими людьми:
 А так   Б ні
4. Родова община виникла у неоліті:
 А так   Б ні
5. Перші види ремесла виникли у мезоліті:
 А так   Б ні
6. На стоянці Мізин вперше знайшли ударні музичні інструменти:
 А так   Б ні
7. Неолітична революція – перехід від привласнювальних до відтворювальних форм господарювання:
 А так   Б ні
8. В. Хвойка відкрив трипільську культуру:
 А так   Б ні
9. Черняхівську культуру називали «культурою мальованої кераміки»:
 А так   Б ні
10. Знаряддя із застосуванням свердління та шліфування виникли в епоху енеоліту:
 А так   Б ні
11. Трипільські племена проживали у Лівобережній Україні:
 А так   Б ні
12. Золотий скіфський гребінь знайшли у кургані Солоха:
 А так   Б ні
13. Стиль мистецтва та ремесла у скіфів отримав назву «звіриний»:
 А так   Б ні
14. Назва народу сармати перекладається, як «ті, що оперезані мечем»:
 А так   Б ні
15. Перше поселення греків виникло у X столітті до н.. е.:
 А так   Б ні
16. Херсонес та Пантікапей існували у складі Візантії:
 А так   Б ні

17. Венеди через навалу гунів поділилися на склавинів й антів:
 А так   Б ні
18. У 882 році утвердилася Київська держава:
 А так   Б ні
19. «Грецький вогонь» візантійці використали проти військ князя Олега Віщого:
 А так   Б ні
20. М. Грушевський називав «запорожцем на престолі» князя Святослава:
 А так   Б ні
21. Володимир Великий у боротьбі з поляками приєднав червенські міста (Червенську Русь):
 А так   Б ні
22. Святослава Окаянного називали «тестем Європи»:
 А так   Б ні
23. У 1038 році Ярослав Мудрий остаточно розгромив печенігів:
 А так   Б ні
24. Ярослав Мудрий видав писаний звід законів «Руська Правда»:
 А так   Б ні
25. За правління Володимира Мономаха почали карбувати златники та срібники:
 А так   Б ні
26. Водний шлях по Дніпру отримав назву «з варяг у греки»:
 А так   Б ні
27. У 955 році відбулося повстання деревлян:
 А так   Б ні
28. Ярослав Мудрий розпочав будівництво Софійського собору:
 А так   Б ні
29. Бортництво — це збирання меду диких бджіл:
 А так   Б ні
30. Володимир Великий розпочав будівництво Десятинної церкви:
 А так   Б ні
31. Іларіон був першим руським митрополитом:
 А так   Б ні
32. Володимир Мономах був організатором та активним учасником боротьби з половцями:
 А так   Б ні

33. У 1169 році відбувся Любецький з'їзд князів:
 А так   Б ні
34. У 1113–1125 роках князував Мстислав Великий:
 А так   Б ні
35. Уперше назва «Україна» згадується у Київському літописі:
 А так   Б ні
36. Нестор — автор літопису «Повість минулих літ...»:
 А так   Б ні
37. У 1223 році відбулася битва на річці Калці:
 А так   Б ні
38. У 1243 році монголи захопили Галицько-Волинську державу:
 А так   Б ні
39. Золота Орда — держава монголів:
 А так   Б ні
40. Боян — професійний виконавець, співець билин:
 А так   Б ні
41. Алімпій — перший великий живописець Русі-України:
 А так   Б ні
42. Роман Мстиславич — засновник династії галицьких князів:
 А так   Б ні
43. Іларіон — автор твору «Слово про закон і благодать»:
 А так   Б ні
44. У 1199 році постала Галицько-Волинська держава:
 А так   Б ні
45. Ярослав Осмомисл є «самодержець всея Русі»:
 А так   Б ні
46. Лев I заснував місто Львів:
 А так   Б ні
47. У місті Дорогочин коронувався Данило Галицький:
 А так   Б ні
48. Ярослава Осмомисла літописець називає «другим по Соломоні»:
 А так   Б ні
49. Лев II та Андрій — останні князі Галицько-Волинської держави:
 А так   Б ні